

SPLITSKO KAZALIŠTE DO SREDINE 19. STOLJEĆA

Cvito Fisković

Da bismo bolje shvatili razvitak kazališne umjetnosti u Splitu u toku 19. stoljeća, iznijet ću nekoliko podataka o tom i iz ranijih vremena, tim više što u ranijim svescima ovog zbornika, nije posebno spominjan kazališni život u prošlosti tog grada.

Vijesti o otvaranju javnog kazališta u Splitu su slučajni i usputni podaci koje treba uvažiti zbog njihove vjerodostojnosti, a očito je da će se oni popuniti. Među prvim kazališnim priredbama treba spomenuti one iz kraja 17. ili prvih godina 18. stoljeća. Istaknuti splitski nadbiskup Stjepan Cosmi, koji je unaprijedio razvitak crkvene glazbe i dobio nove orgulje u stolnoj crkvi, spominje u svojoj oporuci sastavljenoj u svibnju 1707. da su se u splitskom sjemeništu priređivale kazališne priredbe u kojima sudjelovahu pored klerika i svjetovnjaci unoseći u njih svjetovni sadržaj i igrajući ih na način koji je nadbiskup osuđivao.¹ On je, očito, vidio različite onda nedopuštene pojave pri tim igrama, pa veli na talijanskom: *»Ostavljam na kraju važnu napomenu svojim nasljednicima da nikad ne dopuste ni na jedan način da se izvode u Sjemeništu kazališne opere uz sudjelovanje svjetovnjaka, budući da me jaki razlozi i iskustva uvjeriše da su slična djelovanja veoma štetna odgoju mladeži i stezi upravljanja Zaklinjem ih u tome Kristovom utrobom. Neće inače nedostajati o pokladama domišljatih i zabavnih vježbi za umjereni odmor«*. Nakon njegove smrti, spominje se 1713. godine u sjemeništu stalna

đačka akademija zvana Degl' Indefessi (Neumornih) i njeni mladi članovi nastupahu recitiranjem stihova i čitanjem proznih sastavaka² u kojima veličahu predstavnike crkvene i svjetovne vlasti, običaj kojim im se udvaralo i u ranijim i u kasnijim vremenima i u splitskom kazalištu. Tim se očito suprotstavljalo slobodnijim komedijama i igrama koje su i prema Cosmijevoj preporuci, a i stihovima pjesnika Jerolima Kavanjina, navodno škodile javnom ćudoređu tim više što je Split krajem 17. i prvih godina 18. stoljeća pokazivao živo zanimanje za kazališne priredbe, a to bijahu vjerojatno predstave *Commedije dell' arte*, bar kako se čini iz Kavanjinovih stihova:

*Placa teatar, već se scine
Nego božji sveti trimi
Veće spardnje neg istine
Bezobrazni glumci i mimi
Rieči od smarti, neg života
Svaka smionost, neg dobrota.*³

Kazalište je bilo tim privlačnije što se nalazilo u središtu grada, u kasnogotičkoj vijećnici na Narodnom trgu na kojem je skupljeni svijet već u 16. stoljeću plesao i pjevao pjesme pa čak i one proti mletačke vlasti. Prva vijest o splitskom kazalištu je zabilježena u pravilniku obrednika mletačkog predstavnika u Splitu koji se može datirati između 1742. i 1745. godine. Pored ostalih obreda koji su po ustaljenim pravilima uzdizali ugled i vlast gradskog kneza, zabilježen je tu i način kako on prisustvuje s gradskim sucima kidanju glave vola na pokladni četvrtak i na priredbi recitacija u kazalištu. Ta stavka u slobodnom hrvatskom prijevodu glasi: *Na tusti četvrtak carinik mesarnice je dužan prirediti kidanje glave volu, čemu prisustvuje (gradski knez) odjeven u romani i na to po običaju pozivlje i suce. Prvi put u godini oblači knez romanu, da bi prisustvovao recitiranju plemića u gradskom kazalištu podvoren od gospode sudaca, s kojima sjedi na pet jednakih naslonjača u prvom redu partera*«. ⁴

Tu se, dakle, prvi put spominje javno gradsko kazalište u Splitu i priredbe koje priređivahu domaći plemići, vjerojatno amateri u njegovoj dvorani, s parterom i počasnim mjestima u prvom redu. Može se pretpostaviti, budući da se tu označuje parter, da u kazalištu već tada postojahu i lože. To se uostalom doznaje iz daljnjeg sadržaja tog obrednika

pri spomenu sastanaka gradskog Savjeta povjerenja: »Takvi se sastanci uvijek održavahu u dvorani Vijeća, prije neg što u njoj bijahu podignute lože«.

Prema tome se očito vidi da je dvorana za vijećanje gradskog vijeća u prvom katu Vijećnice na Narodnom trgu bila pretvorena u kazalište s ložama, parterom i pozornicom prije 1742. godine. Da se vijećnica koristila za kazalište, pridonijela je i činjenica da se krug splitskih plemića u 17. stoljeću sve više smanjivao, pa tim opadao i broj gradskih vijećnika. To svjedoči i pjesnik Kavanjin koji prigovara plemićima što ne množe svoje potomstvo:

*sve je manjši broj od vića
studenosti vaše čića*

Sve praznija je vijećnica, dakle, u gradu kojemu nedostajale i novaca i prostora za gradnju novog kazališta, preuređena u zabavne svrhe, kao što to bijaše učinjeno u Zadru, Šibeniku i u susjednom Trogiru. Posebne kazališne zgrade uostalom nisu još tada gradili ni neki veći i bogatiji evropski gradovi.

Znajući da svečane priredbe u kazalištu mogu poslužiti veličanju njezinih predstavnika, mletačka vlast se tome nije protivila. Nije ionako marila za udobnost gradskog predstavništva, koje, iako ne odlučivale ni o čemu važnom, ipak je podsjećalo na nekadašnju samostalnost gradskih općina. Plemići su pak voljeli vrlo često više zabave negoli javne poslove ograničena značenja. O unutrašnjem izgledu splitskog kazališta ne zna se mnogo, ali se prema riječima glazbenika i polihistora Julija Bajamontija zna da je 1770. godine bilo »*krasno obnovljeno*« (vagamente rifatto). Po tome bi se čak moglo pretpostaviti da je starije od 1742. godine, kada je u osmom desetljeću 18. stoljeća bilo već obnovljeno vjerojatno u baroknoj kićenosti onog vremena.

Troškove rasvjete podmirivao je grad, pa je u zaključnom računu Splita 1750. godine uvedeno da je izdano »*za rasvjetu kazališta o pokladama 310 lira*«. Značajno je da je gradsko vijeće platilo tu rasvjetu i o pokladama one 1797. godine kada je zauvijek nestalo mletačke vlasti, i to »*9600 lira za trošak koji je učinio gospodin kotarski kolonelo konte Capogrosso-Cavagnini u doba anarhije po nalogu plemenite gospode sudaca, savjetnika i sindikata da se predobije pučanstvo veoma uzbuđeno u ono tjeskobno vrijeme!*« Kazalište je, dakle, imalo da kroti nezadovoljstvo puka.⁵

Lože bijahu privatna svojina pojedinih građana kao u Mlecima i ostalim gradovima sve do zatvaranja kazališta, kako to otkriva dopis okružnoga poglavara Rèhe splitskom načelniku 6. travnja 1818. I hvarsko-viška i splitska plemićka obitelj Jakša posjedovale krajem 18. stoljeća vlastitu ložu,⁶ po čemu bi se reklo da je splitsko kazalište bilo privlačno i okolnim mjestima. Pojedine obitelji posjedovahu da bolje vide predstave sa loža i male kazališne dalekozore obložene košću, koji se prodavahu u splitskim dućanima.⁷ Lože su se zaključavale pa su oni koji ih unajmivahu ili im bijahu vlasnici držahu ključeve. Vlasnici loža odlučivahu pri davanju dozvole za predstave pojedinoj glumačkoj družini. Oni su se i usprotivili gostovanju jedne koju je 1810. godine preporučila francuska vlast, u čemu bi se moglo naslutiti i nezadovoljstvo bogatijih i nenaprednih građana prema napoleonskom poretku.

Prema tome se vidi da su građani Splita sami podigli svoje kazalište vlastitim sredstvima. To ističe kasnije i Ivan Brajević 1860. godine: »*Split je ... sredinom prošlog stoljeća osjećao veliku potrebu kazališta i žrtvama, doista odveć teškim svoju općinsku palaču pretvorio u kazalište dostatno u ono vrijeme*«.

Zgradu kazališta, srušenu zbog trošnosti 1820. godine, može se rekonstruirati i uglavnom prema starim crtežima, akvarelima i arhivskoj građi i to njen vanjski izgled, a i unutrašnji raspored. Iz starih crteža i arhivske građe, koju sam već objavio, doznaje se⁸ da je u 18. stoljeću pozornica bila u istočnom dijelu stare kasnogotičke vijećnice, već tada zvane »Kazalište« koja se dizala u sklopu između Kneževa palače, zgrade tamnica i palača zvane »Loža«. Iza pozornice se prostirala nad gradskom ložom dvorana koja je služila za vježbe glumcima i ostalim priređivačima, za spremište kulisa i drugih potrebština. U njoj su u 19. stoljeću uvježbavali i morešku, koju su Splićani često igrali. Uz tu dvoranu, iz koje kroz dvoja vrata glumci izlazahu na pozornicu, bijahu i dvije sobice za njihovo oblačenje. Gledalište je imalo tri reda loža, po čemu bi se reklo da mu prostor bijaše visok, a krov, kako se opaža na starim crtežima, prostran. Prema svemu tome se vidi, da je najstarije splitsko kazalište bilo za ondašnje potrebe dobro opskrbljeno. U prizemlju Kneževa dvora Mlečić Orazio Turcatto⁹ je držao i kavanicu koja je u drugoj polovici 18. stoljeća mogla poslužiti kazališnim posjetiocima, jer je poznato da su one tada bile u sklopu mletačkog i trogirskog kazališta.

Pročelje splitskog kazališta bijaše reprezentativno. Sastojalo se od dvokatnice i jednokatnice. U prizemlju dvokatnice bijaše prostrana loža

s dva široka luka naslonjena na stupu, a uz nju se dizalo stubište kroz koje se uzlazilo na prvi kat i kroz prostrano predsoblje ulazilo u gledalište smješteno na prvom katu jednokatnice iznad prizemnih gradskih pisarna. Pročelje čitavog sklopa je imalo reljefno iskićene kasnogotičke prozore: kvadriforu, trifore i monofore koje mu davahu raskošni i vitki izgled usklađen, odmjeren i nenametljiv, a potpuno uklopljen u palaču gradskog kneza i gradsku ložu, kojoj je prvi kat također služio glumcima i spremanju kulisa. Ljepotu kvadrifore i trifore predvorja pojačavahu prozračni balkoni, nadodani im kasnije, možda u doba baroka, kao i na trifori Cipikove palače sred Trogira. Unutar tih zgrada pored kazališta bijahu i gradske tamnice. Bio je to, dakle, izrazito onodobni mletački uređaj, izvana raskošni i prozračni građevinski ukrasi »*cvjetne gotike*«, a unutra tamne i vlažne ćelije zatvorenika koje su morale biti smještene uz knežev stan kao najpouzdanije mjesto u gradu, poput onih u Duždevoj palači u Mlecima, pa i u onima dalmatinskih i dubrovačkih kneževa, čak i onih u selima. Tako se u splitsko kazalište ulazilo kroz predvorje »*gdje zatvornici dolazahu da udišu zrak*«, i kazališnim posjetiocima nije smetalo da njihove zabave odjekuju i među zatočenicima.

Čitav ovaj sklop istaknutog urbanističkog značenja bio je sagrađen, sudeći po njegovom kasnogotičkom slogu, u 15. stoljeću. Svojim središnjim položajem, rasporedom, namjenom i ukrasom imao je umjetničku likovnu vrijednost i povijesno-kulturno značenje. Pa ipak ga je, navodno radi trošnosti, koju se zbog nedostatka sredstava nije htjelo popraviti, austrijska vlast 1820—1821. godine dala porušiti, iako je predstavnik splitske općine, da spriječi to rušenje, dokazivao cesarskokraljskom okružnom poglavaru da je općina a ne država vlasnik tih gradskih zgrada osobito kazališta. Rušenjem tog jedinstvenog urbanističkog sklopa nanesena je jedna od najvećih šteta našoj primorskoj građevnoj baštini. Izvršila je nasilno tuđinska vlast, a protiv zauzimanja splitske općine 1818. godine da se kazalište proširi, a tim i spasi taj središnji dio Marulićevog srednjovjekovnog grada. Kazališne predstave u tom starom kazalištu austrijska vlada je zabranila svojom odlukom od 1. travnja 1817. s obrazloženjem da je ono »*u tako trošnom stanju da ne može služiti cilju kojemu je namijenjeno*«.

Ostavši bez kazališta Splitsani pomišljahu prilagoditi središnju zgradu bivšeg samostana benediktinki sv. Marije za kazališnu prostoriju. Nacrte za to radio je Trogiranin, arhitekt Vicko Andrić, koji je nakon dovršetka čuvene rimske Akademije sv. Luke stigao u Split i postao inženjer split-

skog okruga. Predložio je bečkoj vladi svoje nacрте za nekoliko spomenika, pa i onaj za splitsko kazalište, ali neshvaćanje i nehaj austrijske vlasti za Dalmaciju, a i skućene prilike u osiromašenom Splitu, ne dopušta mu da razvije svoju darovitost i ostvari vlastite nacрте, po kojima se može tek reći da je bio jedan od prvih nesuđenih hrvatskih graditelja kazališta. Četiri njegova plana dokazuju da je Split želio ostvariti kazalište. Dva su zamišljena slobodno, a dva prilagođena već postojećim građevinskim sklopovima, ali ni jedan nije ostvaren. Oni slobodno zamišljeni kao posebne zgrade pokazuju jasnoću i sklad omjera Andrićeve zamisli prožete klasicističkim slogom njegove rimske škole i njegova vremena, dok su oni za smještaj malog kazališta u samostanu sv. Marije skućeni i potkova gledališta im je u svojoj duljini nespretna. Ali ni ta zamisao nije ostvarena jer je bivši samostan služio vojarni, koja se onda smatrala u novoosvojenoj pokrajini važnijom od kazališta.

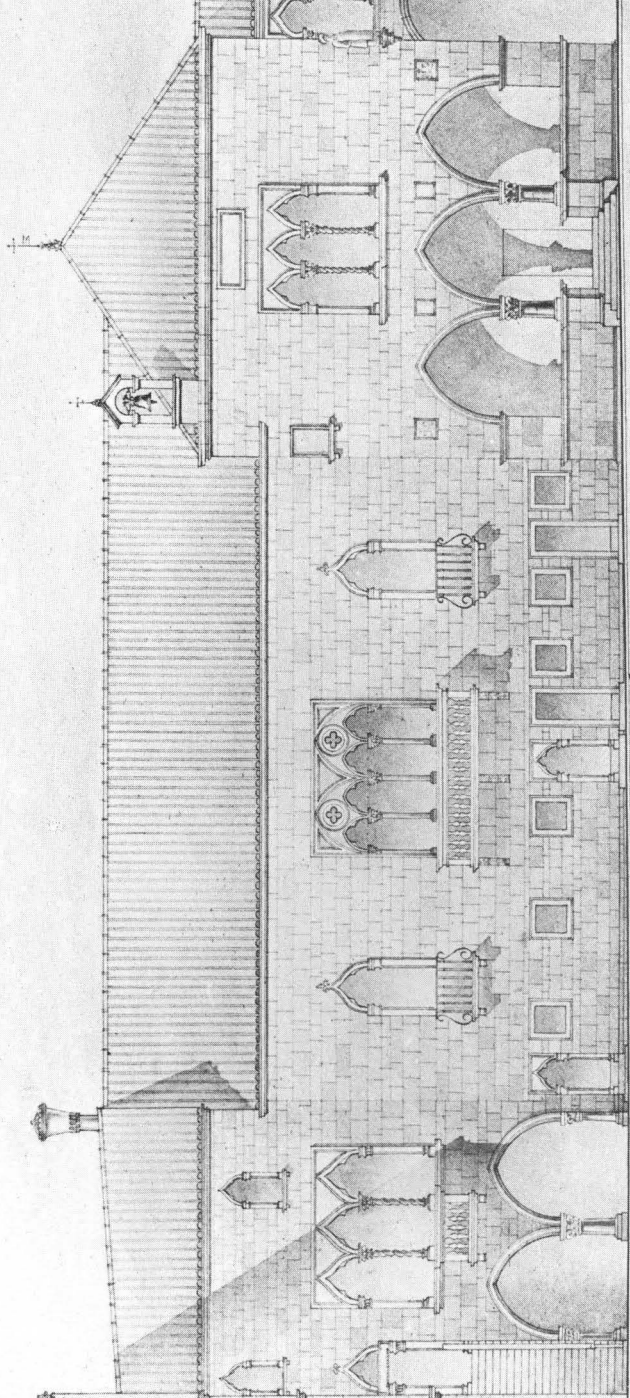
Pa ipak grad navikao na kazališne predstave i zabave nije mogao biti bez kazališta. Kad se nije mogla sazidati kamena zgrada, podigla se drvena i to u dvorištu starog lazareta, prostranog sklopa na obali, u kojem se obavljale karantena za putnike i trgovačku robu koji su dolazili iz onda turskih, balkanskih krajeva i prevozili se dalje preko mora. To novo kazalište podigoše o svom trošku dva Splitsanina, Ante Bure i trgovac i obrtnik Josip Veseljković vjerojatno 1825. godine.¹⁰ Zgrada sastavljena od greda i dasaka smatrana je privremenom i podignuta je uz uvjet koji je u ožujku 1826. godine postavila komisija za kazalište, da ju se sruši kad vlast zatraži. U gledalištu okruženom uobičajenim hodnikom pored sjedala u parteru bilo je četrdeset i šest loža. Prema izvještaju komisije ljeti se slabo provjetralo, a zimi su se daske krpile papirom da kroz njih ne puše. Zbog trošnosti i neuglednog izgleda ovog kazališta Veseljković se 1834. godine sukobljavao s komisijom koja mu zamjeravaše da ne nastoji zadovoljiti javnost već sticati novac i da iskorišćava kazališne družine s ugovorima za njih štetnim, te da ne popravlja zgradu niti joj je otvorio prozore za vjetrenje. Veseljković je zbog toga doživljavao različite neprilike, pa je ogorčen izjavio da mu je teško popravljati kazalište za koje je *»žrtvovao sve od svog imanja i napustio ostali za njega važniji posao, upotrebio sve prihode skupljene od različitih sredstava da ga poveća, poljepša, učini uglednijim i izvrši sve popravke potrebite i korisne da ga napravi upotrebljivim u bilo koje godišnje doba«*, tako da vlast i građani bijahu uvijek zadovoljni, a dalmatinski namjesnik je izjavio *»da nije očekivao vidjeti jedno kazalište učinjeno od dasaka tako čvrsto i*

pristojno«. Veseljković je ipak bio prisiljen da se obaveže da će ga srušiti ili prodati općinskoj upravi uz svotu od 4.000 forinta, koji bi mu se isplaćivali u četiri godine.

Ali godine 1834. zgrada je ipak popravljena i Veseljković je skupa s obiteljima Demarchi, Bure i Tartalja kao njenim suvlasnicima sklopio s općinskom upravom novi ugovor, po kojemu ti vlasnici bijahu dužni dovesti u Split dvije godine po jednu dramsku družinu, a svake treće opersku »jer Split, kojemu većinu stanovništva čine težaci ne može izdržavati jednu družinu nego samo jedanput godišnje.«¹¹

Sagrađeno na prometnom mjestu u luci kazalište je moralo ipak biti privlačno, pa ga je općina htjela uza svu trošnost otkupiti. Kada to nije uspjelo, izdana je 1845. godine naredba o njegovu rušenju.

O predstavama, zabavama i svečanostima u tim dvama kazalištima postoji nekoliko rastrganih podataka. U njima se priređivahu književne i glazbene akademije i krabuljni plesovi, izvodile su se narodne igre, kolo i moreška, drame, komedije, tragedije, opere, ponajviše opere buffe a i marionetske predstave. Recitirali su i glumili mjesni amateri, među kojima se sreća pučane i plemiće, zanatlije i intelektualce. Gostovahu putujuće družine pjevača, svirača i glumaca koje dolazahu većinom iz sjeverne Italije, obilazeći dalmatinske gradove, ostajući tu ponekad i čitavu sezonu i dajući priredbe kada im bijaše dopušteno. Nazivahu ih obično »comici«, »virtuosi« ili skupno »compagnie comiche«. Ulaznice za njihove predstave kupovahu se pojedinačno ili uz sezonsku pretplatu, lože su se unajmljivale. Članovi talijanskih putujućih družina commedije dell' arte, koji već od kraja 16. pa sve do 19. stoljeća obilazahu Evropu, dopirali su postepeno čak do Njemačke i Rusije, pa je prirodno da su dolazili i u dalmatinske gradove koji tada bijahu u mletačkoj vlasti. Mletačka Republika, koja je privredno bila podredila Dalmaciju, uspjela je napraviti je zavisnom i u likovnoj umjetnosti, pa je osobito od 17. stoljeća uvozila u njene primorske gradove svoje umjetnine. Stizahu ovamo iz laguna i likovni umjetnici, a širenje talijanskog jezika i opadanje djelatnosti domaćih kazališnih družina, pojačali su i dolazak talijanskih glumaca. Tako je npr. mletački generalni providur u Dalmaciji dozvolio glumačkoj obitelji Poratti 1630. godine da može u toj pokrajini prikazivati misterije, a u Splitu se čuva prijepis crkvenog prikazanja¹² »La sepoltura di Cristo« iz 1696. godine, koje je možda i prikazano u ovom gradu. Doduše i nakon prodiranja stranih glumaca amateri dalmatinskih gradića još predstavljahu, ali u 18. stoljeću sve više sustaju pred vještinom talijanskih

putujućih družina koje pobuđivahu naše amatere a i slijed zanimanja za kazalište u Dalmaciji.

Spomenusmo već da su splitski plemići priređivali priredbe u kazalištu u prvoj polovici 18. stoljeća. U drugoj polovici tog stoljeća u Splitu igra glumačka družina iz Mletaka. O njoj piše ljeti 1757. svom bratu u London engleski arhitekt Robert Adam koji je tada boravio u Splitu proučavajući Dioklecijanovu palaču: *»Imamo glumačku družinu iz Mletaka tako da smo svake večeri na predstavi. To je putujuća družina, pa iako nije od onih odabranih u njihovoj vještini, ipak je to večerima bila velika zabava. Imam ložu na raspolaganje i koristim je kao da je moja vlastita. Zaboravio sam vam reći da su osam dana gradom nosili Blaženu Djevicu u ophodnji, moleći je za kišu koja još nije pala, i da su za vrijeme ovog svetog obreda sve predstave i ostale zabave bile obustavljene. Čujemo da će uskoro doći u Split družina pjevača s plesačima, pa ćemo tako imati nešto poput opere...«¹³*

Prema tome doznajemo prvi put sredinom 18. stoljeća da mletačke glumačke družine koje dolazahu u Dalmaciju ne bijahu, bar po mišljenju ovog učenog Engleza, vrsne, a i da se u kazalištu predstavljalo ne samo o pokladama već i u vrućim ljetnim mjesecima. Iz jednog pisma 1758. godine, koje navodi Sabalić, u svojoj ovdje navedenoj *»Kronistoriji«* (str. V), doznaje se da je u splitskom kazalištu igrala komedije neka družina od šesnaest lica i da je ulaznica bila 20 novčića. Iz pisma koje je iz Mletaka uputio Trogiranin Franjo Garanjin svom bratu Ivanu Luki Garanjinu splitskom nadbiskupu, doznaje se da je družina komičara stigla u siječnju, dakle, o pokladama, 1777. u Split. I kao što je onaj koji je pisao spomenuto pismo 1758. godine sumnjao u uspjeh spomenute družine, tako je i Garanjin želio da ni ova ne uspije. *»Bilo bi dobro«* piše on nadbiskupu, *»da komičari koji stigoše tamo slabo uspiju, tako da ni njih ni ostale ne dođe volja da se više vrate; iz našeg kraja bi otišlo manje novca, a nebi bilo možda, ni toliko pokvarenosti. Zeneva, za koju naš mali puk smatra da je odana bančenju i razuzdanosti, nije htjela nikada sagraditi nijedno kazalište, bojeći se da bi to moglo srušiti strogost običaja onih krutih republikanaca.«¹⁴*

Franjo Garanjin je očito znao da njegov brat nadbiskup više voli književne akademije. Bit će stoga da mu je Giacomo Baldonotti plemić iz Pistoje, koji je s malim uspjehom u Splitu proučavao francuski jezik, rukopis i računstvo, imao smionosti uputiti poziv na književnu akade-

miju, koju je jedne nedjelje, priredio vjerojatno u kazalištu i zamoliti ga da mu novčano pomogne tu priredbu.¹⁵

Već spomenuti Julije Bajamonti nam također pruža nekoliko vijesti o splitskom kazalištu druge polovice 18. stoljeća. On je skladao, glumio, okupljao kazališne družine, priređivao kazališne predstave i podučavao u glazbi.¹⁶ Možda su se u kazalištu davale njegove komedije »*Il saggio amico*« i »*Il maestro di musica*«. ¹⁷ U svom opisu prenosa kosti sv. Duje u Morlaiterov žrtvenik stolne crkve 1770. godine, on piše da je tom zgodom davano nekoliko priredbi i to uzastopce u tri večeri u gradskom kazalištu koje bijaše krasno obnovljeno; 11. svibnja je nekoliko gospode prikazalo neku dramu sred koje obrtnici odigraše igru oružjem, vjerojatno morešku. Sutradan je otpjevan oratorij u čast sv. Duje, Julijevo djelo, nakon čega su obrtnici plesali neki pastirski ples zvan Kolo. Treću večer je družina gospode predstavljala neku tragediju, a četvrtu 14. svibnja, zadnjeg dana tih svečanosti posvećenih gradskom zaštitniku i Zadrani su gostovali u kazalištu nekom tragedijom. To je jedno od rijetkih ondašnjih međusobnih gostovanja dalmatinskih amatera, ali su dubrovački, prema Bajamontijevu pisanju, gostovali u Splitu krajem 18. stoljeća.¹⁸ Neki povjerenik bečke vlade piše u svom izvještaju 1776. godine da se u splitskom kazalištu izvađahu komedije i opere.¹⁹ Godine 1784. izveli su splitski obrtnici kolo i morešku u čast Francesca Faliera generalnog dalmatinskog providura. Igre bijahu popraćene uvodnim dijalogom u patetičnim stihovima šupljeg dodvaranja mletačkoj vlasti.²⁰ Takvo dodvaranje je došlo još jače do izražaja na akademiji priređenoj također u kazalištu u prosincu 1789. godine u čast gradskog kneza i kapetana Vincenza Bemba na kojoj je nekoliko viđenijih Splitskana u stihu i prozi veličalo ne samo tog mletačkog predstavnika na završetku njegove splitske službe već i njegovu djecu i rod.²¹ Uz ta kićena i pjenušava laskanja ponizne udvornosti u kojoj se čak natjecahu biskup i liječnik, kanonici i plemići, učitelj govornišva u sjemeništu a i kotarski kapetan, pjevao je i svirao kor a izrečen je i razgovor između Mlečanina i Splitsčanina. Bijaše, dakle, to vrhunac ropskog dodvaranja koje je uostalom onda bilo uobičajeno, ali tom zgodom ga zastupahu istaknuti namještenici i ličnosti. Kao ni ostale slične dodvaračke priredbe ni ta nije imala književne ni umjetničke vrsnoće, a ni iskrenog odnosa prema vlasti. Stoga će se slične priredbe brzo zatim preoblikovati istim tim lažnim dodvaranjem u čast francuske i austrijske vlasti koje dokrajčiše mletačku vladavinu u toj prevrtljivoj sredini pojedinih puzavaca.

U svibnju 1793. priređen je u Splitu koncert u korist gradskih siročaka, ali se ne zna da li je održan u kazalištu.²² Pokretač mu bijaše, čini se, Julije Bajamonti. Njemu je Antun Sorokočević u travnju 1795. preporučio kazališnu družinu Gaietana Garignanija koja je izvodila komedije i glazbena djela u Dubrovniku skoro osam mjeseci, a zatim doputovala u Split. Po tome, a još više iz Julijeve pisma iste godine njegovu rođaku Kapogrosu u Sutivan, se vidi da je taj glazbenik poticao glazbeni i kazališni život u svom gradu, gdje je tada djelovala mala amaterska družina za koju je on pripremao građu, iako ne bijaše osobito marljiva,²³ kao uostalom ni ostale dalmatinske družine onog nemirnog svršetka 18. stoljeća, jer im prilike ne bijahu sklone. Stoga se iz Julijevih pisama glazbeniku Bottariju 1797. godine i doznaje da je kazališni život Splita u tim danima pada Mletačke republike bio zamro. Mjesto kazališnih zabava u onim paničnim mjesecima rušenja stare vlasti priređene su javne molitve koje je naredio mletački general i kad su glumci iz Zadra stigli u Split nije im se, iz straha pred okupljanjem naroda, dozvolilo da prirede predstavu u kazalištu. Bajamonti pretpostavlja da će se, ako im se dopusti, zadovoljiti priredbom u nekoj privatnoj kući.²⁴ Ipak su i u tim burnim godinama glumci željni zarade putovali, pa je kazališna družina iz Krfa stigla u Split tražeći za svoje priredbe kazalište. Bajamonti je pisao A. Frezzi u Dubrovniku da će ga i dobiti uz iste uvjete koji se traže i od komičara iz Dubrovnika,²⁵ iz čega se vidi da su i ovi gostovali u Splitu, a zna se da su tu 1792. na blagdan sv. Duje svirali i glazbenici iz Šibenika.²⁶

Ali protekoše i te burne godine. Mletačka vlast je brzo zaboravljena i novopečeni austrijski podanici imajući u vidu osobne uspjehe u službi, naslovima i u očuvanju imovine požurili su se dodvoriti novoj vlasti, pa i za to iskoristiše staro kazalište u kojemu su jučer pljeskali mletačkim, a sutra će u toj vrtoglavoj promjeni vlasti, francuskim predstavnicima. U listopadu 1802. priređena je u kazalištu večernja svečanost u čast Splićaninu Nikoli Grisogonu, savjetniku cesarokraljevske vlade i prizivnog suda u Dalmaciji, na kojoj je Julije Bajamonti pročitao na talijanskom svoj »Govor o sredstvima koja mnogo doprinose napretku nacije«, čim je htio promicati planove tadašnje Gospodarske Akademije, čiji su članovi prisustvovali predavanju.

Za vrijeme francuske vladavine u splitskom su kazalištu također priređivane priredbe. General Montrichard ovlastio je u veljači 1810. družinu Rigoli koja gostovaše i u Zadru, da igra i u Splitu komedije i

to u toku triju godina, od polovice rujna do kraja listopada. Tajnik generala francuske brigade u Zadru De Raymond preporučio je u ožujku 1810. splitskom načelniku družinu pjevača i svirača impresarija Vincenza Ludovisi i Valentina Rossi, koja je uživala zaštitu francuske vlasti. Tražio je da joj dozvoli izvođenje kazališnih predstava u kazalištu i u četiri korizmene nedjelje. Načelnik se pokorio toj želji, ali se vlasnici loža tome usprotiviše, držeći se još strogo starih običaja.²⁷ To potvrđuje da je upliv svećenstva u kazališnom životu Dalmacije početkom 19. stoljeća bio jak. Crkva je baš tada osjetila potrebu da jače bdije nad kazalištem, za čiju slobodu francuska vlast nije inače mnogo doprinijela. Napoleonov dalmatinski namjesnik Dandolo znao je da je njegova vlada već 1794. godine ponovno uvela cenzuru drame, koju revolucija bijaše ukinula tri godine prije, pa ga je zadarski vikar uspio uvjeriti da zabrani neke predstave i ne dozvoli predstavljanje onih »u kojima se glumci pojavljuju u svećeničkoj odjeći« što znači da su se one tada u Dalmaciji prikazivale.²⁸

14. srpnja 1810. davana je u kazalištu neka priredba. Francuska je doduše tek 1880. godine uvela taj dan kao narodni praznik, ali se vjerojatno on i ranije slavio, pa je baš, možda zbog toga, i u Splitu priređena svečanost. Vojni zapovjednik Splita Cressent molio je tada načelnika da mu uredi i osvijetli ložu koja mu pripada. Načelnik se usudio to uskratiti, ali kad mu je Cressent oštro otpisao, morao se opravdati istaknuvši da nije uobičajeno da općinska uprava osvjetljuje tu ložu već onaj koji je upotrebljava.²⁹ I kroz kazalište se, dakle, po starom običaju, htjelo potvrditi državnu vlast i moć. U prosincu 1814. želio je impresario Domenico Martinelli gostovati u kazalištu, ali kad mu postaviše uvjete za to nije ih prihvatio. Bilo je, dakle, reklo bi se, i tada nekog trgovačkog šićarenja s predstavama.³⁰

Na Bečkom kongresu 1815. godine Dalmacija je ponovno dodijeljena Austriji i splitsko kazalište je opet poslužilo onima koji se htjedoše do-dvoriti novom vladaru i iskazati svoju odanost Austriji. Uoči rođendana Franje I, 11. veljače 1816, splitski amateri odigraše neku dramu na koju je općina proglasom pozvala narod, a kojoj je prisustvovao uz ostale službene ličnosti i konzul Kraljevstva Dviju Sicilija.³¹ Proslava carevog rođendana se uvijek slavila predstavom u kazalištu. Gradski amateri je prirediše 1820. i 1821. u »malom« kazalištu, a 1823. u Casinu su plesali ples zvan »Ecoscée«³² dok se 1826. uz utrke i poznatu igru »Kukanju« na obali,³³ u Društvu Casino dala svečana akademija s prigodnom pjesmom Splićanina Nikole Ivelija, koju je uglazbio poznati glazbenik, Hva-

ranin, Josip Raffaelli, onda kanonik u Hvaru.³⁴ U čast boravka u Splitu dvorskog savjetnika Josipa Fölsha igrali su se u kazalištu u svibnju 1824. godine moreška i kolo.³⁵

Godine 1830. i 1831. kada se političke prilike stišale, priređivale se istom prigodom u kazalištu krabuljni ples, jer je carev rođendan bio u pokladama.³⁶ Godine 1833. uz ples se igralo i kolo takozvana »*cerchiata*«. Slijedeće godine izveo je u kazalištu maestro Dominik Barocci, s nekoliko amatera i svojih učenika, korom i dva solista kantatu, dakle, pjesmu uz pratnju orkestra, koju je on uglazbio, a spjevao dr Leonardo Dudan u slavu careva rođendana, nakon čega je slijedio krabuljni ples, za koji je u ondašnjoj kronici gimnazije zabilježeno da bijaše presjajan.³⁷ Istom zgodom 1835. mjesni amateri izvedoše Metastazijevu dramu »*La clemenza di Tito*« uz recitiranje pohvalne pjesme caru, himne i krabuljnog plesa »*za sve staleže*«. Općina je izdala uoči te proslave tiskani proglas pun isticanja carevih zasluga, u kojem je spomenuto da će ulaznice partera i one skoro triput skuplje za lože biti namijenjene Javnoj Dobrotvornosti.³⁸ Metastazijeve melodrame bijahu poznate tada u Dalmaciji, pa ih izvadahu o svečanim danima i u Korčuli.

Nakon Franjine smrti slavio se u travnju rođendan njegova nasljednika Ferdinanda I. Godine 1836. izabrani gimnazijalci su pjevali neizbježnu himnu, a profesori i glazbenici amateri izvedoše punim orkestrom kantatu uglazbljenu posebno za tu svečanost. Maestro Barocci je uglazbio i melodramu »*La Tomba*«, kojoj je tiskan i libreto s kratkim opisom pozornice. Riječi joj je napisao Leonardo Dudan.³⁹ Slijedeće, a i drugih godina izvedena je također istom zgodom u kazalištu svečana priredba. Iz proglasa, koji u ime splitske općine potpisale uoči careva rođendana 18. travnja 1843. načelnik Jerolim Capogrosso, zamjenik njegova pomoćnika, poznati arhitekt i konzervator Vicko Andrić i tajnik Josip Gorisio, doznaje se da se taj rođendan imao svečano proslaviti s tri popodnevnih utrke na gradskoj obali uz odnosne nagrade, pucnjavom iz tvrđava, sviranjem vojne glazbe, sa svečanim obredom u stolnoj crkvi i molitvama u židovskoj školi. U osam sati na večer, u svečano rasvijetljenom kazalištu, vojna glazba je odsvirala neku simfoniju, a zatim se prikazala neka šaljiva predstava.⁴⁰

Tim je Austrija u zadobivenim oblastima nametala, a i provjeravala poštovanje i vjernost svojih pograničnih podanika. Čak su i seoski glavari morali svake godine izvještavati nadležne vlasti o izvršenju naredbe za tu svečanost,⁴¹ neki su je javljali hrvatski i bosančicom pisanim dopi-

sima. Tom slavlju su morale prisustvovati mnoge ličnosti zbog visokih dužnosti, zvanja i društvenih položaja, pa su i svoje umne sposobnosti i darovitosti ispoljavali u dodvaranju. Ipak su u ogorčenom i poniženom Dubrovniku izbijala prikrivena ismijavanja cara.⁴²

Ali i pored tih službenih priredbi bilo je u kazalištu i drugih predstava. Godine 1816. gostovala je uspješno družina Filipa Ciarli. Brojila je dvadesetak glumaca i pjevača, većinom iz sjeverne Italije, gostovala je u nekoliko navrata u Zadru, a spomenute godine i u Dubrovniku dala četrdeset predstava. U svom ugovoru s Ciarlijem splitska općina je tražila da u adventu, kad se vjernici pripremahu za božićne svetkovine, dava predstavu sa sadržajem iz Sv. pisma i da ne igra nijedne srijede ni petka, kao ni u tri zadnja adventska dana, a jednu predstavu da dade u dobrotvorne svrhe ili u korist siromaha. Te predstave pobožnog sadržaja su među zadnjim odbljescima crkvenih srednjovjekovnih prikazanja, koja se u Dalmaciji prikazivahu, npr. u Starom Gradu na Hvaru, još i u ovo doba pa se ni iz Splita nisu dala iskorijeniti. Izvađahu se u novijem obliku i od stručnih glumaca. Ciarli se ujedno morao pokoriti zahtjevu okružnog poglavara koji je tražio da u pokladnim petcima ne smije predstavljati.⁴³

Ciarlijeva družina je početkom 1817. godine doživjela u Splitu nekoliko nezgoda, koje nam otkrivaju ondašnji odnos gledaoca prema glumcima. Zbog bolesti primadone nije se 6. veljače mogao izvesti »Saul« i umjesto da se oglasom unaprijed obavijeste o tome gledaoci, glumac Simonetti im je neposredno prije predstave javio da će se izvesti opera »Clotilda«, koju je uglazbio Coccia. Među onima koji su prosvjedovali protiv te izmjene bijahu članovi istaknutih i kulturnih obitelji, plemići Mihovil Tartaglia, Jerolim Capogrosso, Alberti i Bernardi, pa i tajnik generala Danese Gabriel Ivačić. Iz toga se može zaključiti da su splitski posjetioци kazališta davali prednost nekim komadima, što znači da su ih voljeli i očekivali njihovu najavlvenu izvedbu. Nastojahu, dakle, utjecati na repertoar prema svojoj sklonosti i mišljenju. Kad im to nije uspijevalo, izazivahu prosvjedovanjem nereda u gledalištu. Zbog spomenutog nereda 1817. godine, Okružno poglavarstvo je zamolilo općinsku upravu da zatvori svakoga tko bude pravio nered, jer je »javna predstava postala javna kuća i narod ne može a da duboko ne prezire vlasti koje ne znaju održati red i pristojnost«. Glumac Conti se iz iste družine okomio jednom na ponašanje gledalaca i dobacio im nekoliko nepristojnih riječi, zbog

čega ga je poglavarstvo kaznilo na kućni zatvor od dvadeset i četiri sata tim da ga policajac prati do kazališta i natrag.⁴⁴

Sličnih ispada i nereda bilo je u mnogim gledalištima, osobito u 18. stoljeću, pa se ti nastaviše i u slijedećem. U mletačkim se brbljalo, vikalo i zviždalo za vrijeme predstava. Mladi plemići su gađali otpacima lojavnica pučane u parteru. Neki setečentistički pisac svjedoči: »U kazalištima se događaju nepristonosti, jer su oni koji su u parteru često izvrgnuti pljuvački i ostaloj nečistoći koja se bezobzirno baca iz loža«, a Artur Young je vidio kako se u istom stoljeću po hodnicima talijanskih kazališta mokri. Ruđer Bošković, pjesnici latinisti Đono Rastić i Đuro Ferić osuđivahu nered u tadanjem dubrovačkom kazalištu,⁴⁵ a nepoznati satiričar ih je opjevao u jednoj dosad neobjavljenoj makaroničnoj satiri iz 18. stoljeća.

*Nu kad doghju Cumpagnie
Is daleka k' nammi mjesta
Recitavat Comedie,
Tadje gala, tadje festa.*

Gospoghjase ù segetti

*Nossi, i sjeddi da sovrana,
O marciando vâ a brazzetti
S' kavaljerom put Orsana:*

Toliko uraa tusgna sjeddi

*kô kokosci ù Capunari,
Rumenisse, morri, i bljedi,
Kadje muccju gneke stvâri.*

Al' ti sgmuo voddè, al caffè

*Vaglia cesto pribaviti,
Kako cinni tadar svaka
Vechie moghu domisliti*

Od onadar son degli anni,

*Spomignem se kad s' Palketta
Tusgna Crista Recitani
Okroppiga certa acquetta*

Kê ludosti, kâ sciocchezza

*Meghju gnimma tad nebudde?
Uccinilli nebi Djeza,
Scto Gospoghje cinnè lude.*

*Kadjoj draga nie susjeda,
 Grabbi mjesto, fazzom prieti,
 Sadse disgè, sadar sjeda,
 Sve to cinni pò tichetti.*

*Ako hochjesc svè poghledat
 Mochjes schogod Amoreta
 Pomgnio djegod tad osservat
 Is Platee dò Palchetta*

*Ke davaju josc skandale
 Ù Platei nù i Gospari,
 Kad od fele njesu equale
 Plechi obarcjù a proprii pari.*

*Zjenim certo, non si trova
 Svjeta ovegha per i luoghi
 Superbie chiarja prova,
 Kako nascjom pò bighochi!*

*Gospar tuscjan sluscja, i sjeddi,
 Kad bi samo nù viddio
 kì u gneggovom kuchi sljedi
 Indjavolani tad burdio!*

*Comediù, cante, i feste
 Kad Gospoghje usgivaju,
 Tadse slughe scaltre, e leste
 S' gljubovnicim sdrugivaju*

*Obessellit usgjajùse
 Svegh mladichi Comici-ma,
 Erbò tada nadajuse
 Dachje dochi kusus gnima...⁴⁶*

Dakle, tako to bijaše među vlastelom »skladnog«, svjetskog grada, a da naš satiričar nije pretjerao pokazuju ondašnji napori dubrovačke vlade da uvede red u gledalištu,⁴⁷ a i spomenuti dubrovački pisci s kraja 18. stoljeća.

U Zadru su se u kazalište dovodili psi, a glumice su gađali jajima. Francuski pukovnik De la Bergerie, vojni zapovjednik Zadra pisao je 1809. godine tamošnjem policijskom komesaru: »Primijetio sam do sada potpuni nered u kazalištu, bilo u izboru komada koji se prikazuje, bilo u nedoličnom ponašanju većine gledalaca za vrijeme predstave. Žamor,

zviždanje i pljesak u trenutku dok glumac izgovara, najmilija su zabava nekolicine od te gospode«.48 A kazalište u kojemu se to dešavalo nosilo je zvučni naziv »Teatro nobile«!

Nered u dalmatinskim gledalištima krajem 18. i početkom 19. stoljeća bijahu posljedica utjecaja mletačke razuzdanosti, poratnih prilika i južnjačke nesuzdržljivosti.

Zbog tih nereda bijahu u splitskom kazalištu uvijek prisutni policijski čuvari i časnici. U Veseljkovičevu kazalištu na jednom krabuljnom plesu 1832. godine stražarilo je devet vojnika i jedan časnik, pa ipak u veljači 1836. izbilo je takvo komešanje da su gledaoci izlazili na pozornicu i miješali se među glumce. Slušaoci bijahu razuzdani pa su otrcane i bijedne putujuće družine morale podnositi uvrede da bi se mogle izdržavati i živjeti. Neki su glumci morali voditi sobom nejačad; žene i stare roditelje. Ciarlija je pratila žena i sin, Martini je vodio sobom dijete.49 Iz njihovih molbi za produženje sezonskih repertoara i iz čestih jadikovanja impresarija nad deficitom, vidi se kako su ove operne družine teško zarađivale svoj kruh. Uveseljavajući svojim šalama i lakrdijama slušaocce, one su se ipak snalazile u novim sredinama, postale omiljene i poznate, pa odatle i ta prisnost i povezanost između gledališta i pozornice. Gledaoci bi se uživjeli u razigranu glumu komičara i to bi se izrodilo ponekad u nered osobito u pokrajinskim kazalištima, ali takvo komešanje bi se moglo shvatiti i kao stvarno doživljavanje kazališta onih koji nisu tražili vrsnu već živahnu, duhovitu igru, pa i otkrivanje poroka pojedinaca i osudu društvene pokvarenosti kroz komediju.

Pored kazališnih predstava, maškare još više uveseljavahu poklade, bućeci i plešući po ulicama. Da bi se skućila njihova pustopašnost, objavljena je 14. siječnja 1835. odredba da se krabulje ne smiju pojavljivati na ulici nedjeljom i u drugim crkvenim svetkovinama prije večernjih molitava niti ulaziti u crkve, da ne smiju imati znakove kojim bi se vrijeđalo vlasti i običaje, nositi oružje, pucati ili bacati vatromete, praviti nered, izražavati se ili aludirati protiv vjere, vlasti i državnih ustanova, da im nije dopušteno zakrabuljiti se u životinjska i čudovišna obličja i izazivati neugodna uzbuđenja, jer će inače biti raskrabuljene i uhapšene.50

Vlasti su, dakle, dopuštale samo bezazlene, čudoredne krabulje koje trebaju poticati veselje među pukom. Jednako tako dozvoljavaju plesove, a komedijama u kazalištu pretpostavljahu glazbene akademije u dobrotnorne svrhe, koje se mogahu izvoditi u glavnim crkvenim svečanostima.

Inače su plesovi uz sviranje bili zabranjeni u predbožičnom adventu sve do Bogojavljenja, u korizmi sve do Uskrsa, o crkvenim posnim danima, u prethodnim danima vjerskih svečanosti, te svakog petka i subote, kao i onih dana kada su inače bile zabranjene javne priredbe. U ondašnjim koledarima i tiskan je taj propis kao stalni posjetnik, jer su zadarski zanatlije već 1811. željeli i u korizmi prikazivati predstave i morešku.⁵¹

Na Uskrs 1817. godine Antonio Caporili je priredio filharmoničnu akademiju. Bila je to jedna od zadnjih priredbi u starom kazalištu na Narodnom trgu. On bijaše poznat kao pjevač, pa je već godinu dana ranije pjevao kao primo buffo cantante assoluto u Rossinijevoj operi »*L'italiana in Algeri*« u Zadru.⁵²

Godine 1825. predložio je općinskoj upravi, odnosno tražio dozvolu neki Petar Dragojević da se održi neka glazbena akademija. O njegovom prijedlogu je raspravljano i postoji o tome bilješka u popisu općinskih spisa, ali je sam spis nestao u požaru općinskog arhiva, pa, na žalost, ništa ne znamo o namjerama tog čovjeka hrvatskog imena koji se vjerojatno bavio glazbom.⁵³

U Veseljkovićevo kazalištu prikazao je 1825. godine Federico Nardi marionetske predstave koje je priređivao i u Zadru.⁵⁴ Te predstave drvenih lutaka, velikih do polovice čovječe visine, doživješe svoj uspon i pad baš u 19. stoljeću. Nekoliko operatera i pjevača koji su riječima pratili igru, obilazahu s lutkama ne samo gradove već i sela, pa je prirodno da dospješe i u Dalmaciju. Gledao ih je u Splitu i Austrijanac Franz Petter, ondašnji nastavnik njemačkog jezika u tom gradu i veli da je kazalište lutaka bilo popularno iako se učenom profesoru nije sviđalo. On piše da je Veseljkovićevo kazalište u lazaretu bilo mjesecima zatvoreno, u njegovu parteru su sjedili po talijanskom običaju samo muškarci. Predstave talijanskih družina koje je on gledao kaže da bijahu loše, a u mjesnim amaterskim družinama ženske su uloge igrali muškarci.⁵⁵ Iz tiskanih programa se inače zna da su u stranim putujućim družinama nastupale i žene. Lutajući glumci učestvovali su osobito početkom 19. stoljeća. Dalmatinski namjesnik Lilienberg je u prosincu 1835. izvršio vladinu naredbu da ugovore između vlasnika kazališta i nastupajućih družina, njihove propusnice i uopće sve podatke o njihovu ponašanju, mora nadzirati državna vlast. Zavodeći u siječnju slijedeće godine nad njima još jači nadzor utvrdio je »*da od nekog vremena u austrijskim pokrajinama jako raste broj lutajućih družina, komičara, pelivana, svirača i onih koji pokazuju i izlažu kojekakve predmete pred javnost*«.

Ali bilo je i ozbiljnih nastupa. Tako je godine 1826. u kazalištu Florindo Giovachini priredio recital suvremenog pjesništva.⁵⁶ U proljeću 1828. prikazana je melodrama Saverija Mercandante »Caritea, španjolska kraljica« s raznolikim i raskošnim prizorima Caritejinog kraljevskog dvora i perivoja, bojišta portugalskog kralja Don Alfonsa i toletskog trga, s korom španjolskih i portugalskih vitezova, radnika i naroda, te šest solista čija su imena objavljena uz odnosne uloge na programu i libretu⁵⁷ sa stihovima kavaljera Pole, tiskanom u Zadru. Ta se melodrama 1825. i slijedeće godine prikazivala u Mlecima, a zatim 1827. skoro s istim pjevačima, u Zadru.

Slijedeće godine u kolovozu impresario Ludovik Wallenfeld prikazao je s družinom komediju »Strašni brodolom kapetana La Peyrouse na otoku Indijskog oceana« ili »Veliki orangutan, oslobodilac« s plesom od Barymore upravnika londonskog kazališta Drurylame, koja se prikazivala s uspjehom u Milanskoj Skali, u kazalištima Torina, Genove i Firenze. U naduvenom tiskanom programu⁵⁸ on ne krije da predstavom, koju najavljuje zanimljivom, kani zaraditi novac: »Večeras će se kazalište otvoriti i po običaju prikazati komedija, ali će dobitak od ulaznica pripasti mojoj kući... Ako sam dosad tražio najbolje da Vas nasmijem, nemojte me rasplakati lišavajući me vašeg poštovanog prisustva. Dođite u kazalište i bit će dobro, sažalite me bit će bolje, donesite mi novaca bit će najbolje«. U oglasu je opisao glavno lice komedije, šumskog orangutana kojeg je sam igrao, a koji se vlada kao čovjek, jede viljuškom, ali grabi djecu i odvlači ih na krošnje te mu jednom jedva uspješe oteti ugrabljenog dječaka. U ovom komadu će ga prikazati kao spasioca brodolomca. Wallenfeld se, za kojega prema imenu pretpostavljamo da bijaše Nijemac, predstavio, dakle, Splićanima, koji i onda, prije nogometa, bijahu željni živahnih prizora, na svoj izvorni sjevernjački način, a lučka sredina brodarka i ostalih bit će s užitkom gledala te zanimljive prizore brodolomaca i čudovišnih životinja.

Godine 1831. gostovala je u Splitu družina mletačkog komičara Giacoma Buonmartinija, ali bez većeg uspjeha, pa je on molio da mu se nakon dovršena repertoara dozvoli još nekoliko predstava uz dobrovoljni doprinos, jer »nema sumnje« — navodi Giacomo — »da čitav Split može svjedočiti da su poslovi moje družine obzirom na nestalnost vremena loše uspjeli«. Buonmartini je krajem 1837. ponovno bio u Splitu odakle je zbog nesporazuma s Veseljkićem namjeravao otići u Hvar.⁵⁹ Poznato je njegovo gostovanje i u Zadru 1837. godine.

U srpnju 1934. sklopio je Veseljković ugovor s impresarijom Giorgiom Martinijem, Mlečićom nastanjenim u Dubrovniku koji se obavezao da će njegova družina, u kojoj su bili pjevači i svirači većinom iz sjeverne Italije, gostovati iduće jeseni u Splitu uz slijedeće uvjete. Veseljković ustupa kazalište, a impresario mu prepušta pet loža i šesnaest sjedala, plaćajući mu pedeset forinta najma. Naglašeno je da Vlaho Melchiori treba svirati prvu violinu i upravljati orkestrom što znači da u Splitu bijaše poznat. Impresario ne smije bez opravdanog razloga otpustiti nijednog kazališnog namještenika, po čemu se vidi da ih je u Veseljkovićevu kazalištu bilo. Družina je stigla krajem kolovoza i tražila dozvolu da nastupi 8. listopada. Pretplata bijaše pet za parter, a za lože mnogo skuplje, 19 do 20 forinta, inače je za pojedinu večernju priredbu ulaznica bila 10 kruna, i to prema odredbi komisije za kazalište. Priređeno je oko pedeset predstava, a među njima Vaccaieva opera »Zadig i Astartea« poznata i pod imenom »*L'esiliata di Babilonia*«, najpopularnija opera mladog skladatelja Luigija Riccia (1805—1859) »*Klara Rosenberg*« koja je tada u Italiji doživjela veliki uspjeh, te opera Vincenza Bellinija (1801—1835) »*I Capuleti e i Montecchi*«, izvedena 1830. godine u Mlecima postavši zatim omiljena u svim talijanskim kazalištima. Prema tome Splićani su ovim gostovanjima mogli pratiti suvremenu glazbu. Martini, dakle, nije pretjerao rekavši da će izvesti »*najizabranije i potpuno nove opere*«. On je svojoj molbi priložio i popis družine »*koja se sastoji od virtuoza, profesionalaca i diletanata koji će uskladiti operu*«. Da se vidi tko je sastavljao jednu od ovakvih družina, iznosim njen popis: pjevači su bili: prvi tenor Giuseppe Dassi, primadona sopran Francesca Grassi-Gigli, primo musico Carolina Biagielli, prvi buffo comico Francesco Petrazzoli, prvi bas Giuseppe Ben, seconda donna Adelaide Petrazzoli, drugi bas i upravljač zborova Luigi Ricci, kontrabas Giovanni Rossi i pet pjevača zбора. Šaptač je Giacomo Ticina. Svirači bijahu: prva violina Antonio Bragozzo, otac i sin Melchiori, Piperata i jedan vojnik, dvije viole koje svirahu amateri, kontrabas Giovanni Rossi, dva klarineta, dva corna, dvije trublje, flauta, fagot, kontrafagot i tromba da tiro, dakle, devetnaest svirača. Talijanske opere ne dolazahu, kako se vidi, u potpunom sastavu, već se popunjavahu domaćim glazbenicima. To pokazuje i tiskani libreto Rossinijeve opere »*Matilde di Shabran*« ili »*Bellezza e cor di ferro*« izvedene u proljeće 1830. Među pjevačima i sviračima talijanske družine su »*i ostali majstori, stranci i Splićani*«. ⁶⁰ Splitski glazbenici

sudjelovahu i u orkestru skupa sa strancima kada se u Veseljkovićevu kazalištu u proljeće 1833. prikazivahu četiri opere, koje bijaše doveo u Split poznati i ustrajni zadarski impresario Antonio Manzin. Bile su to nova opera maestra Paccini »*Gli Arabi nelle Gallie*«, Donnizzetijeva »*Gli esiliati in Siberia*«, Bellinijeva »*La straniera*« i Rossinijeva »*Il barbiere di Siviglia*« te konačno drama Luigija Riccija »*L' orfanella di Ginevra*«. Bijahu, dakle, to djela onda poznatih majstora među kojima i najnovije Bellinijeva opera. Neke se od njih prikazivahu i u Zadru pa se po tome vidi da su oba kazališta, i splitsko i zadarsko, otprilike slušali ista glazbena djela. Nastupalo je osam pjevača i pjevačica uz koriste, podsjednika i statiste. U orkestru su istaknuti ravnatelj, prvi violin i kontrabas na čembalu, a među strancima spomenuti su i gradski glazbenici. Raskošne kostime izrađivao je njihov vlasnik Fabrizio Colozzi bogataš iz Jakina, koji su blještali te godine i u Zadru, a kulise Antun Morelli iz Zadra. Bijaše predviđeno pedeset predstava, a uz ulaznice postojala je i pret-plata s izborom sjedala koji se vršio u Veseljkovićevu dućanu, dok se ključevi zakupljenih loža preuzimahu u kafani braće Mander. Predstave započеше 8. travnja a oglašene su tiskanim klasično uokvirenim programom.⁶¹

U svibnju 1833. dva su tenora i dva basa, vjerojatno iz ove družine, pjevali na izvedbi nove mise u splitskoj stolnoj crkvi. To se vidi iz Vecchiettijeva pisma Jerolimu Machiedu u Hvar, koje nam svjedoči da su se glazbene veze između tog grada i Splita u to vrijeme održavale.⁶² Ali već u 18. stoljeću, pored orgulja, sviralo se ponekad u toj crkvi i na violinama.⁶³

J. Sabalić navodi⁶⁴ da je družina Bernarda Perini stigla iz Splita prvih siječanskih dana 1835. u Zadar i tamo prikazivala Scribeova »*Filippa*« i Bertijeva »*Amar di vecchio per maritarsi da giovane*«. Nije isključeno da ih predstavljahu i u Splitu krajem 1834. godine.

Prema pisanju Grge Novaka u Veseljkovićevu kazalištu prikazalo se 1835. godine četrdeset operskih predstava. Opersku družinu je predvodio Juraj Martini, Mlečić nastanjen u Dubrovniku. Sezona je otvorena 3. listopada s Bellinijevom operom »*Norma*«. ⁶⁵ Toliko G. Novak, ali se iz dopisa načelnika Dudana, upućenog 17. prosinca 1835. Okružnom poglavaru čini da u Splitu te godine nije gostovala nijedna grupa.⁶⁶

U lipnju 1838. prigodom boravka u Splitu saksonskog kralja, koji je putovao po Dalmaciji, izvodila se u kazalištu tri sata Bellinijeva opera »Norma« i kraljevi pratioci su hvalili vrijedne debitante.⁶⁷ U lipnju 1841 prikazivala se »La presa di Costantina« u pet činova ispunjenih borbom Francuza i Arapa sve do francuskog zauzeća tog grada 1837. godine. Uz dvanaest lica, nastupili su i brojni vojnici, topnici, beduini i glazbari.⁶⁸ Splitsani su inače tridesetih godina prošlog stoljeća pratili kazališne vijesti iz svijeta. U ljetopisu splitske gimnazije zabilježena je smrt Bellinija, požar mletačkog kazališta Fenice i otkrivanje Shakespeareovog spomenika u Londonu.⁶⁹

U trošnom Veseljkovićevom kazalištu su se igrale i neke francuske komedije. Splitski pisac i povjesnik Vicko Solitro pisao je naime bez jasnije oznake u jednoj bilješki da se tu slušala, kao naknada nekadašnje trgovačke živosti i šarenila u prometnom splitskom lazaretu, talijanska glazba i francuska komedija, a nedaleko od te pozornice da se čuo zveket lanaca i psovke dvije stotine zatvorenika koje je u većini glad i veliki nehaj naveo na zlo i zločine. Bijahu to zatvorenici u tamnicama onog istog presahlog trgovačkog lazareta u kojemu se smjestilo i Veseljkovićevo kazalište. Dakle, kao i u starom porušenom kazalištu na Narodnom trgu i ovdje se kazališno veselje i zabave združilo s tugom i prkosom zatčenika.⁷⁰

Godine 1845. vlast je zabranila to trošno kazalište, vjerojatno zbog ponovnog dolaska karavana u lazaret.⁷¹ Ono je ipak pored svih nedostataka i trošnih zakrpa odigralo u Splitu svoju ulogu u upoznavanju onda suvremenog kazališnog i glazbenog evropskog života. Čak mu i pristaše talijanaškog splitskog načelnika Antuna Bajamontija, koji dočekaše rado njegovo ukidanje, da bi sagradili svoje, Bajamontijevo, kazalište, priznaše da je Veseljković onom gradnjom »bio potaknut ljubavlju za umjetnost«.⁷²

Posljednje godine prve polovice 19. stoljeća Veseljkovićevo drveno kazalište zamijenila je dvorana u kasnogotičkoj Papalićevoj palači. To kazalište su otvorili Alberto Visetti i Mate Solitro. Njegovo povremeno djelovanje kao i privremeno kazalište u predjelu Dobri izvan vrata Mirčeta zvano »kazalište Ristori« kojemu vlasnici bijahu Bertini pa Brajević,⁷³ a i zamašna djelatnost Bajamontijeva kazališta već spada u razdoblje koje ne obuhvataju ove bilješke.⁷⁴

BILJEŠKE

¹ Prilog Vjesniku za arheologiju i povijest dalmatinsku VIII, Split, 1885, str. 9.

² G. Novak, Povijest Splita, Split 1961, str. 322.

³ J. Kavanjin, Poviest vandelska (Bogastvo i uboštvo), Zagreb 1913, str. 169.

⁴ C. Fisković, Stara splitska kazališta, Baština starih hrvatskih pisaca 2, Split 1971, str. 171. U tom sam radu koristilo nekoliko spisa iz općinskog arhiva koji je zapaljen skupa s općinskom zgradom kojoj se u potkrovlju nalazio. Te spise nisam ispisivao u cjelini, već samo djelomično, budući da sam radio u tom arhivu u prvoj godini okupacije, a ni ne sluteći da će arhiv nestati u požaru. Neki navodi u tom radu vrijede, dakle, kao izvori, stoga ga ovdje često citiram.

⁵ C. Fisković, o. c. (4) str. 174.

⁶ C. Fisković, Spomenici otoka Visa od IX do XIX stoljeća. Viški spomenici, Split 1968, str. 199.

⁷ D. Božić-Bužančić, Društveni i privatni život u Splitu od konca XVII st. do pada Mletačke republike, doktorska disertacija, rukopis, Split 1976, str. 249.

⁸ C. Fisković, Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti, Peristil I, Zagreb, 1954, str. 71.

⁹ Iz pisma kojeg je Fra Mauro iz Verone, nekadašnji splitski kapucin uputio nadbiskupu Garanjinu iz Mletaka 9. prosinca 1775: ... mi venne fatta premurosissima pergnisizione intorno la persona di Orazio Turcatto che in cotesta città di Spalato ha bottega di caffè a pie della scala di Sua Eccellenza Conte, io narraai candidamente l'avvenuto supposto suo matrimonio con una spalatina ...

Arhiv Hrvatske Zagreb, Garanjinovi spisi. Vidi i D. Kečkemet, Nekadašnji izgled jugoistočnih zgrada na Narodnome trgu. Kulturna baština, 7—8, Split 1978, str. 76.

Za mletačke kafane zanimao se i splitski nadbiskup Ivan Luka Garanjin, pa mu je brat Frano pisao o zabrani ulaska mlečanki u kafane za vrijeme poklada 1777. godine:

Monsignor Fratello Amantissimo,

... L'altro giorno è stata presa la parte in Consiglio di X, che le donne non possano più essere ricevute neli caffè, se non in tempo di maschare. Si diceva anche, che volessero abolire li casini, ma sino ad ora non vi è alcuna apparenza di questo. Dubito, che volendo troppo stuccicare il vespaio si susiterà una nuova correzione, forse più tumultuosa delle prime. Tutte queste innovazioni non servirano ad altro, che ad inasprire gli animi, senza appestare alcun giuogamento alla Società, lo non nego già, che non vi sia un grandissimo bisogno, anzi una santa necessità di corregere la scotumatezza, e la disolutezza di questo Paese, ma per fare questo bisognarebbe, che quelli, che comandano fossero li primi ad osservare le leggi, che promulgano, a che la loro vita

passata non fosse stata consumata nella crapola, e nella lascivia, la quale se fù già per una atto di virtù, ma per mancanza di quel elaterio, che non tanto gli anni, quanto li vizzi distrussero...

Venezia li 2 Febbrajo 1777.

Suo affeziosissimo fratello
Francesco Garagnin

Monsignor Fratello Amantissimo,

... L'ultimo giorno di carnevale mandò ordine a tutti li caffettieri, che sono entro i Ponti di non ricevere nobili, e per generalmente a tutti li caffettieri di questa città di non ricevere donne di qualunque condizione. Questi ordini così contrarij alli costumi, ed usi del Paese produssero un fermento universale, sìchè il giorno dietro in diverse botteghe fù lecito alle donne, ed alli patrizi di entrare

Venezia li 20 Febbrajo 1777

Affeziosissimo fratello
Francesco Garagnin

Historijski arhiv u Splitu, Spisi Garanjin,

^{9a} U ovoj knjizi donosim još neobjavljeni portret Vicka Andrića, prvog hrvatskog školovanog projektanta kazališta, koji se čuva u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu kao poklon njegovih nasljednika. Prikazan je u bijeloj košulji za zelenim stolom s papirom, mješanim šestarom i knjigom Vitruvija »De architectura — V.« Na tamnoj pozadini kroz prozor se vidi sunce koje tone za brijeg. Portret nema osobite likovne vrijednosti, nosi sve oznake klasicističkog stila prve polovice XIX stoljeća i važniji je u kulturno-povijesnom pogledu.

¹⁰ Sull'erezione del provisionale teatro nel recinto del lazaretto No 814. Dichiarazione d'Antonio Bure e Giuseppe Vesselcovich perche resti susistente il teatro nel Lazaretto No 1392.

Sulla costruzione del palco scenico al teatro No 1116, 1286. Popis općinskih spisa, Općinski arhiv u Splitu. Spisi su spaljeni za vrijeme talijanske okupacije, ali je taj svesak popisa sačuvan, nema nadnevka ali vjerojatno potiče iz 1825. godine. Tu je zabilježena i dozvola igranja na konopu: Sul permesso a Pio Cupini di dare alcune rappresentazioni di ballo sulle corde No 1216.

O igri na konopu C. *Fisković*, Glazba, kazališne i ostale igre u Hvaru u XVIII stoljeću. Dani hvarskog kazališta, XVIII stoljeća, Split 1978, str. 42.

¹¹ G. *Novak*, Četiri splitska kazališta, Jadranski dnevnik V, br. 99, Split 28. IV 1938, str. 7.

¹² Pun naslov je:

1696. Trionfo Doloroso, dove si contiene la Sepoltura di Cristo; Ridotta in atto rappresentativo delle diverse persone che conteplano la Passione di Cristo.

Muzej grada Splita.

¹³ P. *Šegedin*, Nekoliko pisama Roberta Adama. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 15, Split 1963, str. 168.

¹⁴ Monsignor Fratello Amantissimo,

... Sarebbe bene, che li Comici costi arrivati la facessero molto magra, che così non li venirebbe la voglia di ritornare, ne a loro, ne ad altri, ed

uscirebbe meno soldo dal Paese, ne vi sarebbe forse tanta scotumatezza. Ginevra, che il nostro popolaccio crede essere la sede della crapula e della dissolutezza, non ha mai voluto erigere alcun Teatro temendo, che questo possa atterare la rigidezza dei costumi di quegli austeri Republicanisti...
Venezia li 1 Febrajo 1777

Affeziosissimo Fratello
Francesco Garagnin
Historijski Arhiv u Splitu. Spisi Garanjin.

¹⁵ Illustrissimo, e reverendissimo monsignor arcivescovo Essendo l'umiliato Giacomo Baldonotti nobile Pistoiese atrovato per Sua fatale disgrazia nel duro caso di dover per qualche tempo mendicare dalle proprie fatiche il necessario sostentamento, si portò in questa nobile città per esercitarvi la professione di maestro di lingua francese, di carattere e di abacco, come quella, che meno può disonorar la sua nascita: ma il picciolo numero de scolari; la tenuità del prezzo che da medesimi ritrae, fanno sì che si ritrovi in oggi, con qualche debito, desituto affatto del necessario per la prossima stagione, e per conseguenza ignaro della maniera di più sussistere. In tale critica deplorabile circostanza non sapendo a che mezzo appigliarsi, ha determinato di tenere nella prossima Domenica una Poetica Accademia affine di muovere questo Pubblico a porgere alle sue miserie qualche soccorso. Si fa ardito pertanto a porgere a Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima le più fervorose preghiere, acciò voglia degnarsi d'onorare colla di lei presenza la predetta Accademia, o non reputando, lo degno di tanto onore, voglia muoversi a compassione del suo stato infelice, porgendoli un qualche caritativo soccorso.

Non v'ha alcuno, che abbia invano implorata la Carità di V. S. Illustrissima e Reverendissima, onde ha luogo egli pure di sperare, che Ella non vorrà negarli quel benigno, caritatevol soccorso, quale umilmente a di lei piedi prostrato colle lacrime agli occhi implora, a desidera. Grazie etc.

Arhiv Hrvatske, Zagreb, Spisi Garanjin kutija 72.

¹⁶ C. Fisković, o. c. (4) str. 211.

¹⁷ I. Milčetić, Julije Bajamonti i njegova djela, Rad JAZU 192, Zagreb 1912, str. 106.

¹⁸ Ibid, str. 228.

¹⁹ G. Novak, Dalmacija god. 1775/6 gledana očima jednog suvremenika, Starine JAZU, knjiga 49, Zagreb 1959, str. 47.

²⁰ V. Foretić, Prilozi o moreški u dalmatinskim građovima. Zbornik za narodni život i običaje JAZU, Zagreb 1964, str. 160.

²¹ D. Božić-Bužančić, o. c. (7) str. 249; Z. Bojović, o. c. str. 408. Z. Bojović, Kraći osvrt na svetovnu dramu XVII veka u Dalmaciji. Dani hvarskog kazališta XVIII st. Split 1978, str. 405.

²² I. Bošković, O jednom splitskom koncertu iz XVIII stoljeća. Kulturna baština, sv. 5—6, Split 1976, str. 58.

²³ J. Bajamonti, Zapisi o gradu Splitu, priredio D. Kečkemet, Split 1975, str. 326.

²⁴ I. Milčetić, o. c. (17), str. 206.

²⁵ N. Beritić, Iz povijesti kazališne i muzičke umjetnosti u Dubrovniku. Anali Historijskog Instituta u Dubrovniku II, Dubrovnik 1953, str. 346, Navodi ga kao i Pantić imenom Frezza.

²⁶ I. Milčetić, o. c. (17), str. 205.

²⁷ C. Fisković, o. c. (4), str. 89.

²⁸ J. Sabalić, Cronistoria aneddotica del nobile teatro di Zara, Zadar 1922, str. 47.

²⁹ C. Fisković, o. c. (4), str. 190.

³⁰ Ibid.

³¹ C. Fisković, o. c. (4), str. 190.

³² 12. II 1820... e nel Teatrino dei Dilettanti si tenne una rappresentazione...

Historia Gymnasij Spalatensis 1817—1867. Rukopis u Historijskom Arhivu u Splitu, str. 21; C. Fisković, o. c. (4) str. 193. U L' Epidauritano 1896, str. 73 objavljena je satira Augustinu Bajamonti, koji je pao plešući u Casinu.

³³ O kukanji vidi C. Fisković, o. c. (10) str. 41.

³⁴ 12. II 1826... e la Società del Casino diede una decorosa e splendida accademia con una cantata allusiva alla solennità composta dal S. Dr. Niccolo de Ivelio e posta in musica dal reverendo Raffaelli canonico di Lesina... Lungo la marina fuori la corsa a piedi con premio e parimenti fuvvi il giuco detto la Cucagna con premio...

Historia o. c. (32) str. 49.

CANTATA

Espressamente composta, e da Signori dilettanti eseguita nella Sala della Società del Casino di Spalato la sera del 12. Febbraio 1826, giorno Natalizio DELL'AUGUSTISSIMO E CLEMENTISSIMO

FRANCESCO I.

IMPERATORE E RE.

Poesia del Nob. Sig. Dr Niccolò de Ivelio, Musica del Revmo.

Monsignor Can. Don Giuseppe Raffaelli Vicario Generale di Lesina

SPALATO

Dalla Stamparia di Gio: Antonio Piperata e Figlio.

O Raffaelliju: C. Fisković, o.c. (10), str. 50.

³⁵ Historia o. c. (32).

³⁶ 14. II 1830... ed il ballo mascherato che si tenne nel pubblico Teatro convenente illuminato chiuse una sì felice giornata. 12. II 1831... ed il ballo mascherato, che si tenne nel teatro, chiuse sì bella e sì distinta solennità.

Historia... str. 72, 78.

³⁷ 12. II 1834... Dal signor Maestro de Musica Barocci e da alcuni dilettanti e due suoi allievi si esegui nel teatro una bellissima cantata per questa lietissima circostanza composta dal signor Dr Leonardo Dudan e messa in musica dal sullodato signor Barocci chiusa la festa con brillantissimo ballo mascherato

Historia o. c. (32) str. 93.

NEL GIORNO NATALIZIO

DI S. M. L'IMPERE

FRANCESCO

PRIMO
CANTATA
MESSA APPPOSITAMENTE IN MUSICA
ED ESEGUITA DAL MAESTRO DOMENICO BAROCCI
NEL TEATRO DI SPALATO
COLL'ASSISTENZA D'ALCUNI DILETTANTI ED
ALLIEVI

SPALATO 1834

Tip. Gio. Antonio Piperata e Figli

Libretto u Muzeju grada Splita i u Arheološkom muzeju u Splitu.

38

PROGRAMMA

... Nela sera delli 11 che precederà si felice giornata i nostri Dilettanti si produrranno sulla publica scena col Drama la Clemenza di Tito; cui succederà la recita di una dedica allusiva.

Una decorosa illuminazione del Teatro renderà più brillante lo spettacolo. L'introito di detta sera fissato a kar 6 per viglietto, e kar. 20 per palco verrà devoluto alla pubblica Beneficenza.

Nel giorno 12... Finalmente alle sette ore della sera il Teatro sarà vagamente illuminato, ed ivi si canterà l'Inno nazionale, dopo di che avrà luogo il Ballo Mascherato, che diverrà più gajo e brillante pella concorrenza d'ogni ceto di persone insieme raccolte ad oggetto di compiere lietamente una si sacra giornata.

Dalla Congregazione Municipale

Spalato 11 Febbraio 1835

IL GERENTE

Dr LEONARDO de DUDAN

Muzej grada Splita.

39

PROGRAMMA

.... Nella sera 18. corrente, che precederà si felice giornata, il Teatro sarà vagamente illuminato, ed ivi si canterà l'Inno Nazionale, a cui succederà una Cantata messa appositamente in Musica dal Sig.^r Maestro Domenico Barocci, ed eseguita dal medesimo, in compagnia d'alcuni Dilettanti ed allievi. Dopo ciò la Comica Compagnia si produrrà sulla scena con una Drammatica Rappresentazione...

Alle ore 4. p. m. lungo la marina avrà luogo il Ballo Nazionale e la corsa a piedi con distribuzione de premj...

Finalmente alle ore otto della sera dalla Società del Casino verrà dato un decoroso e spendido ballo, a cui intervverranno tutte le Autorità Civili e Militari del Capolugo, onde dar lieto compimento a si fausta e solenne giornata.

Dalla Congregazione Municipale

Spalato li 18 Aprile 1836.

Il Gerente

Dr LEONARDO DUDAN
DOJMO DEGLI ALBERTI Assessore
TOMMASO NATALE TORTI Segretario

1836. 19 aprile... ed alla sera nel teatro illuminato a giorno si cantò l'inno nazionale dai più scelti giovini della scuola, e per professori e diletanti di musica s'esegvì una cantata a piena orchestra messa in musica appositamente per la circostanza.

Historia...o.c. (32), str. 112

O L. Dudanu: D. Berić u Leksikonu pisaca Jugoslavije, I, Novi Sad 1972, str. 712.

⁴⁰ PROGRAMMA.

... Alle ore 4 pomeridiane avranno luogo nella Marina tre corse a piedi con distribuzione di convenienti premj per parte della Congregazione Municipale.

Anche la Comunità Israelitica raccolta nella propria Scuola illuminata con tutto il conveniente decoro, innalzerà Inni, e preghiere pella conservazione dell'ottimo Sovrano...

Alle ore otto della notte per cura della Congregazione Municipale nel Teatro appositamente illuminato, si canterà l'Inno Nazionale preceduto da una Sinfonia eseguita dalla Banda Militare, che verrà poi susseguito da Comica analoga Rappresentazione...

Dalla Congregazione Municipale
Spalato li 18 Aprile 1843.

Il podestà
Girolamo de Capogrosso

L'Assessore Supplente Vincenzo Andrich.

⁴¹ C. Fisković. Gađanje pijeveca u Boki, Budvi, Dalmatinskoj Zagori i na Orebićima od XVIII stoljeća do danas. Povijest sporta 32, god. VIII, Zagreb rujan 1977, str. 2779.

⁴² J. Bersa, Dubrovačke slike i prilike, Zagreb 1941, str. 270; C. Fisković, Kazališne i glazbene priredbe u Korčuli u XIX stoljeću. Dani hvarskog kazališta I, Uvod. Split 1975., str. 167.

⁴³ C. Fisković, o. c. (4). str. 191.

⁴⁴ Ibid. str. 192.

⁴⁵ Z. Puratić, Bilješke uz makaronsku poeziju i djelo »Epigrammata de nostratibus« Đure Ferića. Latina et Graeca V, Zagreb, svibanj 1975, str. 50; J. Bersa, o.c. (42), str. 107; M. Deanović, R. Bošković i teatar, Šišićev zbornik, Zagreb, 1929, str. 321.

⁴⁶ Prema rukopisu u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Pjesmu sam u cjelini pripremio za tisak. O kazališnim zabavama u Dubrovniku u 19 st. C. Fisković, Ivan Bizar i likovne umjetnosti. Anali Odjela Centra za znanstveni rad JAZU u Dubrovniku XVII (u tisku).

⁴⁷ N. Bertić, o. c. (25) str. 331.

⁴⁸ J. Sabalić, o. c. (28) str. 56.

⁴⁹ C. Fisković, o. c. (4), 193.

512

⁵⁰ No — L'I.R. Capitanato Circolare di Spalato

215

Rendenato, che sino tutto il giorno tre di Marzo 1835 ultimo di carnevale, giusta l'antica consuetudine, sono permesse le maschere in questa città, eccezionali la vigilia della purificazione di Maria Vergine, e qualunque altro giorno in cui convenisse sospendere qualsiasi pubblico spettacolo e ciò con le seguenti discipline.

I. Nei giorni di domenica e di altra festa di precetto non potranno comparire maschere in alcun pubblico luogo, se non dopo i vesperi, e in nessun giorno ed in niun ora entrare in chiese, e luoghi consacrati al culto.

II. Non è permesso nei travestimenti delle maschere l'uso di alcuno, che portasse insegne contrarie al rispetto alle autorità, ai costumi, ed ai riguardi insomma che sono dovuti a tutte le differenti classi di persone.

III. Espressamente poi è proibito ad ogni maschera di portar armi di qualunque sorte, sotto qualsivoglia pretesto.

IV. Resta parimenti proibito a chi si sia mascherato, o no, di tirare sulle piazze e sulle strade spari di qualunque specie ragni, o simili fuochi d'artificio.

V. Ogni maschera che fosse ritrovata con cui a ella effettiva qualunque sarà arrestata sul fatto disposizione della polizia.

VI. Quelle maschere, che suscitano tumulto, o querele in qualunque luogo pubblico, dovranno essere congedate, e se ricusassero di andarsene saranno obbligate a smascherarsi, e sottoposte ad arresto e disposizione della polizia.

VII. Saranno tenute le pratiche stesse contro quelle maschere, che nei loro dialoghi si permisero delle inconvenienti espressioni, od allusioni offendenti i riguardi dovuti alla religione, alle autorità, al costume, agli abitanti, ed alle diverse istituzioni permesse dal Governo.

VIII. Così la polizia passerà a delle misure rigorose all'arresto di qualunque si facesse lecito di insultare le maschere, e di molestarle in qualsiasi guisa.

IX. Viene proibito l'uso di volti allusivi a mostri, ed ad animali, e di tutti quelli ancora, i quali alterati nelle forme non destano che ingrate sensazioni, e non quelle di allegria e di gioja che la maschera deve ispirare.

La presente sarà stampata, pubblicata e tenuta affissa ai soliti luoghi di questa città per la sua esecuzione, la quale viene appoggiata alla Congregazione municipale e dalla tardacia pei sobborghi di questo capoluogo.

Spalato li 14 Gennaio 1835

Il i.r. Commissariato di Governo

⁵¹ Il Rammentatore zaratino, lunario cattolico e greco per l'anno 1853, Zadar 1852, str. 5, 6; *J. Sabalić*, o. c. (28), str. 66.

⁵² *C. Fisković*, o. c. (4), str. 193.

⁵³ Sopra un Accademia di suoni proposta da Pietro Dragoevich, No 814 Popis spisa, o. c. (10)

⁵⁴ *C. Fisković*, o. c. (4), str. 194;

Rigurda la produzione del marionetista Federico Nardi, No 82, 103, 222 Popis spisa, o. c. (10): *J. Sabalić*, o. c. (28), str. 109.

⁵⁵ *I. Pederin*, Franz Petter i Dalmacija, Radovi filozofskog fakulteta u Zadru god. 12. sv. 12, Zadar 1974, str. 112.

⁵⁶ C. Fisković, o. c. (4), str. 194.

⁵⁷ Caritea

Regina di Spagna

melo-drama serio

Poesia del Signor Cavalier Pola

Musica del sig. maestro Saverio Mercadante

da rappresentarsi

nel nobile teatro di Spalato

La primavera dell'anno 1828

Zara

ATTORI

CARITEA

Sign Teresa Zacchielli Croce

Don ALFONSO re di Portogallo

Sig. Carlotta Calvi.

Don FERNANDO, vecchio Capitano-generale Spagnuolo

Sig. Giovanni Savio.

Don RODRIGO, altro Capitano-generale di Caritea

Sig. Achille Rivarola.

CORRADO, ufficiale superiore Portogese

Sig. Antonio Cordella.

Coro di Cavalieri Spagnoli

di Guerrieri Portoghesi.

Damigelle di Caritea.

Soldati Spagnuoli.

Soldati Portoghesi.

Soldati di Diego.

Popolo

Dalla Stamperia di Giac. Demarchi

Cedulja s riječima »nel nobile teatro di Spalato« je zaslijepljena naknadno, ali iz istog vremena.

Muzej grada Splita

⁵⁸ INTERESSANTE AVVISO TEATRALE

Pel Nuovissimo Grandioso spettacolo, che avra luogo

La sera di Sabato di 8 Agosto 1829. Spalato

AD UTILE DI ME LODOVICO WELLENFELD CARATTERISTA

Una novità. Questa sera si aprira secondo il solito il Teatro: si farà come il solito una Commedia: ma la cassa dell' introito... (nepopunjeno) fuor del solito passera a casa mia. Mi spiego: È la mia recita di beneficio? Mi si dirà: anche tu vuoi beneficj? Sì certamente. Qual cosa non eccita la grattitudine, se non il beneficio? Tutto il bene, che si riceve è beneficio: ma questa volta desidero, che al beneficio astratto vada unito il beneficio concreto, giacchè la mia filosofia ama molto il sistema de'solidi, lasciando agli astronomi il vacuo. La rappresentazione, che vi destino, e tratta dal Programma del Ballo Pantomimo-Serio, composto dal sig. (Barymore) direttore delli spettacoli a Teatro Drurylane in Londra, è rappresentato col piu grand successo all'Imperiale Regio Teatro alla Scala di Milano, come ne

parlarono i pubblici giornali in data dei 25 ottobre 1826, non che replicato per molte consecutive sere, nei Teatri di Torino, Genova, e Firenze. Egli è di un genere tutto nuovo. Basterà a persuadere l'agirvi, come Protagonista un Bruto del nuovo Mondo.

Il titolo è

L'ORRIBILE NAFRAGIO DEL CAPITANO LA-PEYROUSE
IN ISOLA DELL'ARCIPELAGO INDIANO
OSSIA

IL GRANDE ORANG-OUTANG LIBERATORE

Ecco quanto riferisce nella storia naturalista (Buffon) intorno a questo animale. »L'Orang-Outang chiamato Pongo il più grande di tal specie, e da molti viaggiatori, denominato l'Uomo Selvaggio Notturmo. Questo cresce sino all'altezza di sei piedi. Dorme sovente sugli'alberi, e si costruisce una Capanna per ripararsi dall'intemperie. Camina ritto in piedi, o a quattro zampe a piacere. Addomesticato siede a tavola; servesi del cucchiajo, forchetta, o coltello per trinciare, e prendere ciò che gli si porge sul piatto. Beve vino, liquori, mangia di tutto, e particolarmente dolci, e ciò che è più da meravigliarsi è l'affetto che porta all'uomo, ed ai piccioli ragazzi in particolare. Sovente si sono veduti sulle coste del Fiume Gumbia portare sopra alcuni alberi altissimi dei fanciulli di sette, in otto anni, che con fatica si poterono a lui togliere. Egli agirà dunque come parte principale nei Tableau i più rimarchevoli dello Spettacolo, e salverà per parecchie volte il misero Naufrago, con avvedutezza, e maestria da inevitabile morte. Il vestiario degl'Indiani, non che del Scimione sono fatti espressamente, ed è inutile l'annunciare, che la Rappresentazione è decorata di apposite nuove Scene.

Terribile oragano di mare, accompagnato da musica analoga

ATTORI CHE VI AGGISCONO:

Indiani

HANCO, Cacico o sia capo	Francesco Borelli
UMBA, sua amante	Carlotta Bertotti.
PROTEPOTAU, vecchio	Francesco Cavicchj
BEGASCHI	Paolino Luchesi.
PATTESSAMI	Giuseppe Bernardini.

Selvaggi.

EUROPEI

COMANDANTE della flottiglia francese	Marco Bertotti.
LA PEYROUSE, capitano di nave	Gaetano Martini.
MADAMA, sua consorte	Marianna Martini.
CARLUCCIO, loro figlio	Luigia Cavicchj.
SOLDATI	
POMPEY, schiavo Moro	Francesco Wallzone.
SCIMIONE, detto ORANG-OUTANG	Lodovico Wellenfelt.
ORSO	Carlo Daré.

La scena si finge in un Isola dell Archipelago Indiano.

Se fino ad ora cercai alla meglio di farvi ridere: in tal sera privandomi della stimabile vostra presenza non mi fate piangere, venite al Teatro, che sarà bene: compatitemi, che sarà meglio: portatemi del denaro e sarà ottimo.

Questa recita non è compresa nell'abbonamento, onde sono pregati i sign. Associati di (neispunjeno)

Stamp G. A. Piperata e Figlio.

Muzej grada Splita

⁵⁹ C. Fisković, o. c. (4) str. 194. O toj družini opširnije u mojoj radnji Hvarsko kazalište u 19. stoljeću koja je u tisku.

⁶⁰ C. Fisković, o. c. (4), str. 194.

⁶¹ NEL NOBILE TEATRO DI SPALATO

Nella stagione di Primavera dell'anno 1833

Si rappresenteranno cinquanta recite delle seguenti opere

SERIE, SEMISERIE E BUFFE.

GLI ARABI NELLE GALLIE

Opera nuova seria del celebre maestro PACCINI.

GLI ESILIATI IN SIBERIA.

Opera nuova semisseria del celebre maestro DONIZZETTI.

LA STRANIERA

Opera nuovissima seria del celebre maestro BELLINI.

IL BARBIERE DI SIVIGLIA

Opera buffa del celebre maestro Rossini.

L'ORFANELLA

DI GINEVRA

Dramma semiserio del celebre maestro LUIGI RICCI.

ATTORI CANTANTI

Primo musico

Sig. VIRGINIA BACCARINI.

Prima donna assoluta

Sig. ELISA MARINI.

Primo tenore

Sig. MARIO RINALDINI.

Primo buffo comico

Sig. PIETRO MISSORI.

Secondo basso

Sig. GIUSEPPE FURLANI.

Altra prima donna

Sing. CARLOTTA GUIDARINI.

Primo basso cantate

Sig. FRANCESCO GRAMACCINI.

Secondo tenore

Sig. LUIGI STEGHER.

Rammentatore

Sig. VINCENZO BEZZI.

Con numero sei coristi e comparse.

PROFESSORI D'ORCHESTRA.

Direttore d' orchestra e primo violino
Sig. BENEDETTO ROMANINI.
Contrabasso al cembalo
Sig. GIOVANNI ROSSI.
Primo de'secondi
Sig. BIAGIO MELCHIORI.

Il rimanente dell'orchestra sarà composta de'migliori profesori della città, e forestieri.

Il vestiario di ricca e vaga invenzione di proprietà del sig. Fabrizio Coluzzi d'Ancona parte, e parte con tutti gli attrezzi e scenarj nuovi del sig. Antonio Morelli di Zara.

Il prezzo del viglietto d'ingresso è fissato a car. 12.

Le recite avranno il loro principio col giorno 8 aprile 1833.

Il prezzo dell'abbonamento per 50 recite è fissato a fior 6.

Chi amasse abbonarsi compreso lo scano a sua scelta pagherà fior.

7:40.

Gli abbonamenti si riceveranno alla Porta del Teatro, ed del Negozio del Sig. Giuseppe Veselcovich.

Le chiavi dei Palchi saranno vendibili al Caffè delli fratelli Manger.

Dal camerino del Teatro li 31 Marzo 1833.

Antonio Manzin Impresario.

Zara. Tip. Demarchi.

Arhivski spisi Marinović-Radmilović, Split.

62 Amico carissimo.

Spalato 17 Maggio 1833.

Ancor Domenica avrei potuto spedirvi la Marchia, se sortito fossi di Casa, ove mi trovo ritirato da una seccante costipazione accompagnata da tosse. Soltanto Domenica sortii per pochi momenti onde sentire la nuova messa composta da questo maestro In fatti ell'ebbe dell'incontra: e perchè! perchè venne eseguita in la maggior parte dalli cantanti di Teatro: cioè li due Tenori, a li due Bassi.

Non essendo lunga la Marchia, dal giorno che potra arrivarvi sino al momento d'esser messa in esecuzione, avrete mi lusingo del tempo quanto baster potra per studiarla. Il Capo Banda fece un poco il prezioso prima di estrarla, e disse che la faceva a condizione che suonata venisse fuori di Spalato. È già quella degl'Esiliati, e sopra la quale traste l'occhio. E' corta, ma molto brillante. Io l'intesi una mattina quando passavan li Cacciatori all' esercizio, a mi piaque assai. Notate bene, che le Trombette la fan molto figurare, ciocchè da voi altri dovrà fare li clarinetti. Per esser ben pagato poi, disse, che ha dovuto fare una nuova partitura per trasportarla nel tuono da voi altri bramato, e ricercò un fiorino, che venne da me passato alla Persona che avevo incaricato.

Seguitate liberamente a comandarmi, e credermi

Vostro affeziosissimo amico
Giacomo Vecchietti

na omotu:

Al Nobil Signor Girolamo Machiedo
con un Involtino

Lesina
Arhiv Machiedo Hvar.

⁶³ ...Oggi in Domo abbiamo solenne musica scortata da que due famosi violini...

Spalato 17 Genajo 1781

Filippo Milosceovich

Spisi Garagnin, Kutija 75. Arhiv Hrvatske, Zagreb.

O orguljama u Splitu, C. *Fisković*, Iz glazbene prošlosti Dalmacije, Mo-
gućnosti XXI, br. 7—8 Split 1974; C. *Fisković*, o. c. (10).

⁶⁴ J. *Sabalić*, o. c. (28), str. 145.

⁶⁵ G. *Novak*, o. c. (11)

⁶⁶ C. *Fisković*, o. c. (4), str. 196. I ovaj spis se nalazio u splitskom op-
ćinskom arhivu koji je spaljen.

⁶⁷ G. Sartorio, Viaggio di S. M. Federico Augusto alla Dalmazia, Zadar,
1838, str. 23.

⁶⁸ AVVISO PEL NOBILE TEATRO DI SPALATO

STRAORDINARIO SPETTACOLO

PER LA SERA DI GIOVEDI' 24 GIUGNO 1841.

LA PRESA DI CONSTANTINA

PROGRAMMA

ATTO I. GIORNATA PRIMA 11. OTTOBRE 1837.

PRIMO ASSALTO ALLA CITTÀ — RESPINTA DELL'ESERCITO FRAN-
CESE — MORTE DEL MARESCIALLO DAMREMONT — VITTORIA
DEGLI ARABI — VALORE — GIURAMENTO — VENDETTA,

BOSCO CON ACCAMPAMENTO

ATTO II. GIORNATA SECONDA 12 OTTOBRE 1837.

SECONDO ASSALTO — SECODNA RESPINTA — FUNERALE DEL
MARESCIALLO DAMREMONT — PUGNA DEI CABAILI — IL CON-
SENSO — IL PERICOLO — LA SALVEZZA,

ATTO III. GIORNATA TERZA 13 OTTOBRE 1837.

BATTERIE AVANZATE — SATA — MONSURATA SUPERATO — COU-
DERT ALY PRESTO A FORZA — IRRUZIONE DEI FRANCESI SUL
FORTE — AMBASCIATA — NULLO TRATTATO — BRECCIA APERTA.

SALA CON ORIGLIERI

ATTO IV. GIORNATA QUARTA 14 OTTOBRE 1837.

COMBATTIMENTO GENERALE — ASSALTO ACCANITO DEI FRAN-
CESI — DISPERATA ARABA DIFESA — BATTAGLIA A FUOCO. AC-
CAMPAMENTO FRANCESE

ATTO V. GIORNATA QUINTA 15 OTTOBRE 1837.

CADUTA DI BOMBE INCENDIARIE — COSTANTINA TRA LE FIAME
— FUGA DEL BASCIÀ — ENTRATA DEI FRANCESI DALLE MURA,
E FINALMENTE TRIONFALE INGRESSO DEL VINCITORE.

INTERNO DELLA CITTÀ DI CONSTANTINA; SUA ROVINA; ED IN-
CENDIO.

PERSONAGGI CHE AGISCONO

FRANCESI

Il Marescialo Damremont

Il Capitano Davigny

Il Generale Valèc

Il Colonello Dermontier

Sargent Franval

Rosetta vivandiera

Soldati

Cannonieri

Banda

Guastatori

ARABI

Achemed Baschià

Alina Figlia del Bascià

Visir

Agà

Omar

Un Esploratore

Soldati

Beduini

A CAGIONE DELLE VISTOSE SPESE IL BIGIETTO D'INGRESSO È FISSATO A K:10 TIP. PIPERATA

Arhivski spisi Marinović-Radmilović, Split.

⁶⁹ Ottobre 1835. Muore in Parigi il celebre Maestro di musica Bellini.

Novembre 1836. In Londra si erige una statua colossale a Shashespear...

Dicembre 1836. A Venezia s'incendia il teatro della Fenice...

Historia... o. c. (32), str. 108, 133, 134.

⁷⁰ V. *Solitro*, Documenti storici sull'Istria e la Dalmazia I, Mleci 1841, str. 367. bilješka 2.

⁷¹ Oggi 21 novembre (1845) vennero per la prima volta le caravane al Lazzaretto un'altra volta, distruttovi il teatro, ridotto all'uso primitivo.

Historia... o. c. (32) str. 202.

⁷² C. *Fisković*, o. c. (4), str. 182.

⁷³ Ibid, str. 197.

⁷⁴ Nekoliko bilježaka o tome. C. *Fisković*, o. c. (4), str. 197—208.

O starom splitskom kazalištu vidi i: *Nikola Batušić*, Povijest hrvatskog kazališta, Zagreb 1978, str. 143, 144, 306, 308, 312 itd.